

1. ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΕΙΝΑΙ ΑΝΟΙΧΤΟ ΤΟΣΟ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΟΣΟ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΟ...

Μέσο: Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

Ημ. Έκδοσης: . . . 05/06/2021 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 05/06/2021

Σελίδα: 1

ΜΙΚΑΕΛ ΛΕΒΙ
ΓΑΛΛΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΣ
ΣΕΛ. 106

Συνέντευξη

ΜΙΚΑΕΛ ΛΕΒΙ, Γάλλος κοινωνιολόγος

▶ Στον ΤΑΙΣ ΤΣΑΚΙΡΟΓΛΟΥ

«Το μέλλον είναι ανοιχτό τόσο για το καλύτερο, όσο και για το χειρότερο»

Ο Λεβί διακρίνει μια ριζοσπαστική κριτική τάση μέσα στις θεωρίες του πολιτισμικού πεσιμισμού, η οποία μπορεί να συνεισφέρει πολλά στο πρόταγμα της ανθρώπινης χειραφέτησης, ένα στοίχημα που σε κάθε περίπτωση θεωρεί ανοιχτό σε ποικίλες εκβάσεις.

• Στο τελευταίο βιβλίο σας διαπραγματεύεστε τον «πολιτισμικό πεσιμισμό». Τι ακριβώς σημαίνει αυτό ο όρος;

Είναι μια πεσιμιστική άποψη, η οποία αντιμετωπίζει με μεγάλη δυσπιστία την πρόοδο που προβάλλει ο δυτικός καπιταλιστικός βιομηχανικός πολιτισμός. Αυτή η πρόοδος εμφανίζεται σε πολλούς διανοούμενους, κυρίως στην Κεντρική Ευρώπη, σαν παρακμή από πνευματική και πολιτισμική προοπτική. Οι προνεωτερικές πολιτισμικές, θρησκευτικές, αισθητικές ή ανθρωπίνες αξίες διαλύονται από τον υλιστικό και εμπορικό κόσμο της αστικής κοινωνίας. Αυτή η πεσιμιστική αποτίμηση συχνά παίρνει οπισθοδρομικές και αντιδραστικές μορφές, αλλά μπορεί, επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις (κυρίως μεταξύ Εβραίων στοχαστών) να γίνει μια αυτοπικρή/επαναστατική αφήγηση. Ο Κάφκα και ο Μπένγιαμιν είναι τα προφανή παραδείγματα αυτής της στάσης.

• Τι ακριβώς εκπροσωπεί για εσάς ο Κάφκα και τι μπορούμε να μάθουμε για την εποχή που γράφτηκαν έργα όπως «Η Δίκη» και «Ο Πύργος», αλλά και για τη δική μας;

Αρκετοί αναλυτές δίνουν έμφαση στον προφητικό χαρακτήρα της «Δίκης». Μοιάζει να προβλέπει, με την οραματική της φαντασία, τη δικαιοσύνη των ολοκληρωτικών κρατών του 20ού αιώνα. Αυτή η ανάγνωση αποτελεί έναν φόρο τιμής στην προβλεπτικότητα του Κάφκα, ο οποίος ήταν ικανός να συλλαμβάνει κρυφές τάσεις της εποχής του, καλυμμένες τότε σαν δυσοίονες «αρετές» στα «συνταγματικά» ευρωπαϊκά κράτη. Ωστόσο αυτή η ανάγνωση μας αποκαλύπτει ελάχιστα για τα ειδικά του κίνητρα και τις πηγές της έμπνευσής του. Επιπλέον αυτές οι εκ των υστέρων αναφορές στις λεγόμενες «καταστάσεις εξαιρέσεως» (ή στις «καταστάσεις έκτακτης ανάγκης») πιθανώς να μας κρύβουν μία από

τις πιο δυνατές ιδέες του μυθιστορήματος: την «εξαιρεση», ότι δηλαδή η συντριβή του ατόμου από τους κρατικούς μηχανισμούς, αγνοώντας τα δικαιώματά του, είναι ο κανόνας -παραφράζω μια διατύπωση του Βάλτερ Μπένγιαμιν στις «Θέσεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας» (1940). Με άλλα λόγια: η «Δίκη» διαπραγματεύεται την αλλοτριωτική και καταπιεστική φύση των σύγχρονων κρατών, περιλαμβανομένων και εκείνων που αυτοπροσδιορίζονται ως «κράτη Δικαίου». Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο στις πρώτες σελίδες του μυθιστορήματος επαναλαμβάνεται ξεκάθαρα από την ουδέτερη φωνή του αφηγητή: «Ο Κ. έζησε, ωστόσο, σε ένα Κράτος Δικαίου, η εφίπνη επικρατούσε παντού, όλοι οι νόμοι βρισκόταν σε ισχύ, άρα ποιος θα τολμούσε να του επιτεθεί στο σπίτι του».

• Αρα πού προσδιορίζεται χρονικά το δράμα;

Δεν πρέπει να αναζητήσουμε την πηγή της έμπνευσης για τη Δίκη σε ένα φανταστικό μέλλον, αλλά στα ιστορικά γεγονότα της εποχής του Κ. Ανάμεσα σ' αυτά τα γεγονότα οι μεγάλες αντιισιμικές δίκες του καιρού του αποτελούσαν ένα κτυπητό παράδειγμα της κρατικής αδικίας, κάτι που ο Κάφκα αναφέρει συχνά στην αλληγογραφία του. Επίσης ήταν και η δικη και η εκτέλεση του Φρανσίσκο Φερέρ, ενός Ισπανού αναρχικού παιδαγωγού το 1909 που πυροδότησε τη φαντασία του. Είναι απαραίτητο να θυμηθούμε ότι τέτοιες αδικίες συνεχίζον να συμβαίνουν στα σύγχρονα κράτη σήμερα; Και όχι μόνο εκεί που κυβερνούν ανοιχτές δικτατορίες...

• Με πολλούς τρόπους τα σύγχρονα κράτη προσπαθούν να φωτίσουν τους πολίτες με εννοχές, προκειμένου να καταστεί ευκολότερο να τους χειραγωγήσουν. Θεωρείτε ότι υπάρχει τρόπος να αντισταθούν οι τελευταίοι σ' αυτή την επιβολή της εννοχής;

Δεν νομίζω ότι ο Γιόζεφ Κ., ο ήρωας της «Δίκης», θεωρούσε τον εαυτό τον ένοχο. Ένοχο για ποιο πράγμα; Στις περισσότερες σελίδες του μυθιστορήματος προσπαθεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του απέναντι στους κατηγορούς του. Είναι αλήθεια ότι στο τέλος συνθηκολογεί με τους εκτελεστές του. Όμως δεν υπάρχει καμία αναφορά σε ενοχή. Αληθεύει ότι στην καπιταλιστική κοινωνία η κυρίαρχη ιδεολογία καθιστά τους φτωχούς, τους άνεργους και τους περιθωριοποιημένους ένοχους για την αποτυχία τους να «επιτύχουν». Ο μόνος τρόπος για να αντισταθούμε σ' αυτή τη χειραγώγηση είναι μέσω της συλλογικής δράσης και της συλλογικής οργάνωσης.

• Στο βιβλίο σας αναφέρετε ότι η μεταφορά της «Δίκης» στον κινηματογράφο από τον Ορσον Ουέλς άλλαξε με κάποιο τρόπο το τέλος του βιβλίου. Ποια ήταν η «παραλλαγή» του σκηνοθέα;

Αληθεύει ότι στην καπιταλιστική κοινωνία η κυρίαρχη ιδεολογία καθιστά τους φτωχούς, τους άνεργους και τους περιθωριοποιημένους ένοχους για την αποτυχία τους να «επιτύχουν»

του βιβλίου. Ποια ήταν η «παραλλαγή» του σκηνοθέα;

Ο Ορσον Ουέλς δεν μπορούσε να δεχτεί ένα τέλος στο οποίο ο Γιόζεφ Κ. συνεργάζεται με τους εκτελεστές του... Προσπάθησε να τον δείξει σαν κάποιον που προσπαθεί να αντισταθεί. Όμως η προσπάθειά του είναι τόσο αδύναμη και μη πειστική βάζει τον Γιόζεφ να ρίχνει κάποιες πέτρες και να φωνάζει- που δεν συνιστά κάποια μείζονα αλλαγή. Νομίζω ότι ο Κάφκα σκόπευε να αποκρυσάλλει, μέσω αυτού του τραγικού τέλους, την παθητική αποδοχή εκ μέρους του ατόμου της μοίρας του, δηλαδή αυτού που ο Ετιέν ντε λα Μπουατιέ αποκαλούσε «εθελόδουλία». Ο Κάφκα μάς λέει: «Μην πεθάνετε σαν τα σκυλιά, είναι ντροπιαστικό! Πρέπει να αντιστεκόμαστε στην αδικία».

• Στο τρίτο μέρος του βιβλίου σας αναλύετε τον «επαναστατικό πεσιμισμό» του Βάλτερ Μπένγιαμιν. Χαρακτηρίζετε την κριτική του στον καπιταλιστικό πολιτισμό ως «ρομαντική». Τι το ιδιαίτερο έχει ο μαρξισμός του Μπένγιαμιν;

Ο Βάλτερ Μπένγιαμιν ήταν ικανός να συνδυάζει, σε ένα είδος αλχημιστικής επιχειρήσεως, τον επαναστατικό μαρξισμό, τον αντι-καπιταλιστικό ρομαντισμό και τον Εβραϊκό Μεσσιανισμό. Ένα πολύ εκπνετικό μείγμα. Γι' αυτό ο μαρξισμός δεν αφορούσε τους τρόπους παραγωγής ή την πτωτική τάση του δείκτη της υπεραξίας; ουσιαστικά τα αντιμετωπίζουμε ως μια ριζοσπαστική κριτική του φετιχισμού του εμπορεύματος, ως μια θεωρία της ταξικής πάλης και ένα κάλεσμα για επανάσταση. Και όπως όλοι οι ρομαντικοί μαρξιστές (από τον Ούιλιαν Μόρις μέχρι τον Ερνστ Μπλοχ) είδατε τον καπιταλιστικό πολιτισμό ως μια μορφή παρακμής, έκπτωσης και απανθρωποποίησης. Στα τελευταία γραπτά του πρότεινε μια συμμαχία ανάμεσα στον ιστορικό υλισμό και στη θεολογία: μια πρόταση που οι

Ποιος είναι

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΣ ΤΟ 1938 στη Βραζιλία από εβραίους Βιεννέζους γονείς, είναι σήμερα ομότιμος διευθυντής έρευνας στο CNRS (Εθνικό Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών). Φέτος τιμήθηκε με το Ευρωπαϊκό Βραβείο Βάλτερ Μπένγιαμιν για το 2020. Πριν από λίγους μήνες κυκλοφόρησε στα ελληνικά από το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (MIET) το βιβλίο του «Κάφκα-Ουέλς-Μπένγιαμιν: εγκώμιο του πολιτισμικού πεσιμισμού».

Ευρωπαίοι αναγνώστες του δυσκολεύονται να κατανοήσουν, αλλά στη Λατινική Αμερική παρουσιάστηκε ως γεγονός. Δεν χρησιμοποιείται η θεολογία της Απελευθέρωσης μαρξιστικές έννοιες, συμβάλλοντας έτσι στην ανάδυσση αρκετών σημαντικών κοινωνικών και επαναστατικών κινημάτων σ' αυτή την ήπειρο;

• Σήμερα που η «θύελλα της προόδου» έχει οδηγήσει σε ένα πλήρες αδιέξοδο και απειλεί να καταστρέψει τον πολιτισμό, πώς μπορεί η κοινωνική πλειοψηφία -τις αναπτυσσόμενες χώρες- να πειστεί να εγκαταλείψει εθελοντικά τα σημερινά πλαίσια παραγωγής και κατανάλωσης;

Πράγματι, η θύελλα της καπιταλιστικής προόδου οδηγεί την ανθρωπότητα σε μια καταστροφική χωρική προηγούμενο στην Ιστορία: οικολογική κατάρρευση, κλιματική αλλαγή, παγκόσμια υπερθέρμανση. Είναι μια θανατηφόρα διαδικασία, η οποία θέτει σε κίνδυνο τα θεμέλια της ανθρώπινης ζωής στον πλανήτη - και όπως λέει και το γνωστό σύνθημα «Δεν υπάρχει πλανήτης Β» (There's no planet B, λογοπαίγνιο με το «δεν υπάρχει σχέδιο Β»). Όσοι κερδοσκοπούν από το σημερινό πλαίσιο παραγωγής και κατανάλωσης είναι μια μικρή μειοψηφία: η πλειοψηφία των ανθρώπων θα περνούσε καλύτερα σε έναν κόσμο κοινωνικής δικαιοσύνης και οικολογικής ορθολογικότητας. Όμως η αλλαγή δεν θα επέλθει απλώς με την πειθώ και τις εθελοντικές πρωτοβουλίες πρέπει να είναι μια διαδικασία μαζικής κοινωνικής αλλαγής, εξεγερμένης λαϊκής κινητοποίησης και αποφασιστικού αγώνα ενάντια στο σύστημα. Οι νέοι άνθρωποι, οι γυναίκες, οι ιθαγενείς και οι κοινότητες των χωρικών αρχίζουν ήδη να καταπιάνονται μ' αυτή τη διαδικασία. Θα τα καταφέρουν; Δεν υπάρχει καμία τέτοια εγγύηση. Το μέλλον είναι ανοιχτό τόσο για το καλύτερο, όσο και για το χειρότερο...